

Тарабан Юрій Валентинович

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ
ТЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ
В УНІВЕРСИТЕТАХ
ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ**

**Науковий керівник:
Сбруєва Аліна Анатоліївна,
доктор педагогічних наук, професор**

Актуальність та доцільність дослідження зумовлене потребою у розв'язанні таких суперечностей:

- між актуальною потребою українського суспільства у самоідентифікації як приналежного до європейської цивілізації, що має християнські корені; в об'єктивних знаннях щодо теологічної освіти у країнах Європи, недостатністю вивчення та глибини осмислення педагогічних аспектів зазначеного явища;
- між необхідністю формулювання стратегії Української держави у галузі релігії із врахуванням позитивних концептуальних ідей європейського досвіду теологічної освіти та недостатнім ступенем вивчення означеної проблеми в українському педагогічному просторі;
- між потребою науковців-компаративістів, а також фахівців у галузі теології, у вивченні й узагальненні організаційно-педагогічних надбань теологічних факультетів університетів Німеччини у контексті формування цілісного уявлення про теологічну освіту в сучасному світі та практичною відсутністю системних наукових розвідок із досліджуваної проблематики в Україні.

Мета дослідження - з'ясувати теоретичні, організаційні, змістові та методичні основи теологічної освіти в університетах Федеративної Республіки Німеччини (ФРН) задля визначення перспективи творчого використання елементів прогресивного досвіду досліджуваної проблеми в Україні.

Об'єкт дослідження - теологічна освіта в університетах Федеративної Республіки Німеччини.

Предмет дослідження - теоретичні, організаційні, змістові та методичні основи теологічної освіти в університетах Федеративної Республіки Німеччини.

Методи дослідження

- **загальнонаукові:** аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація;
- **конкретнонаукові:** пошуково-бібліографічний, герменевтично-лінгвістичний, діахронно-термінологічного аналізу, інтерпретаторсько-аналітичний, історичного моделювання, історичний та порівняльно-історичний, логіко-структурного аналізу, структурно-функціональний та системно-структурний, метод наукової екстраполяції;
- **емпіричні:** вивчення навчальної документації теологічних факультетів університетів Німеччини, наукове консультування, листування, бесіда, діалог, дискусія.

Завдання 1

Схарактеризувати стан розробленості проблеми теологічної освіти у вітчизняному та європейському науковому просторі, уточнити поняттєво-термінологічний апарат науково-педагогічного дослідження теологічної освіти.

Методи дослідження:

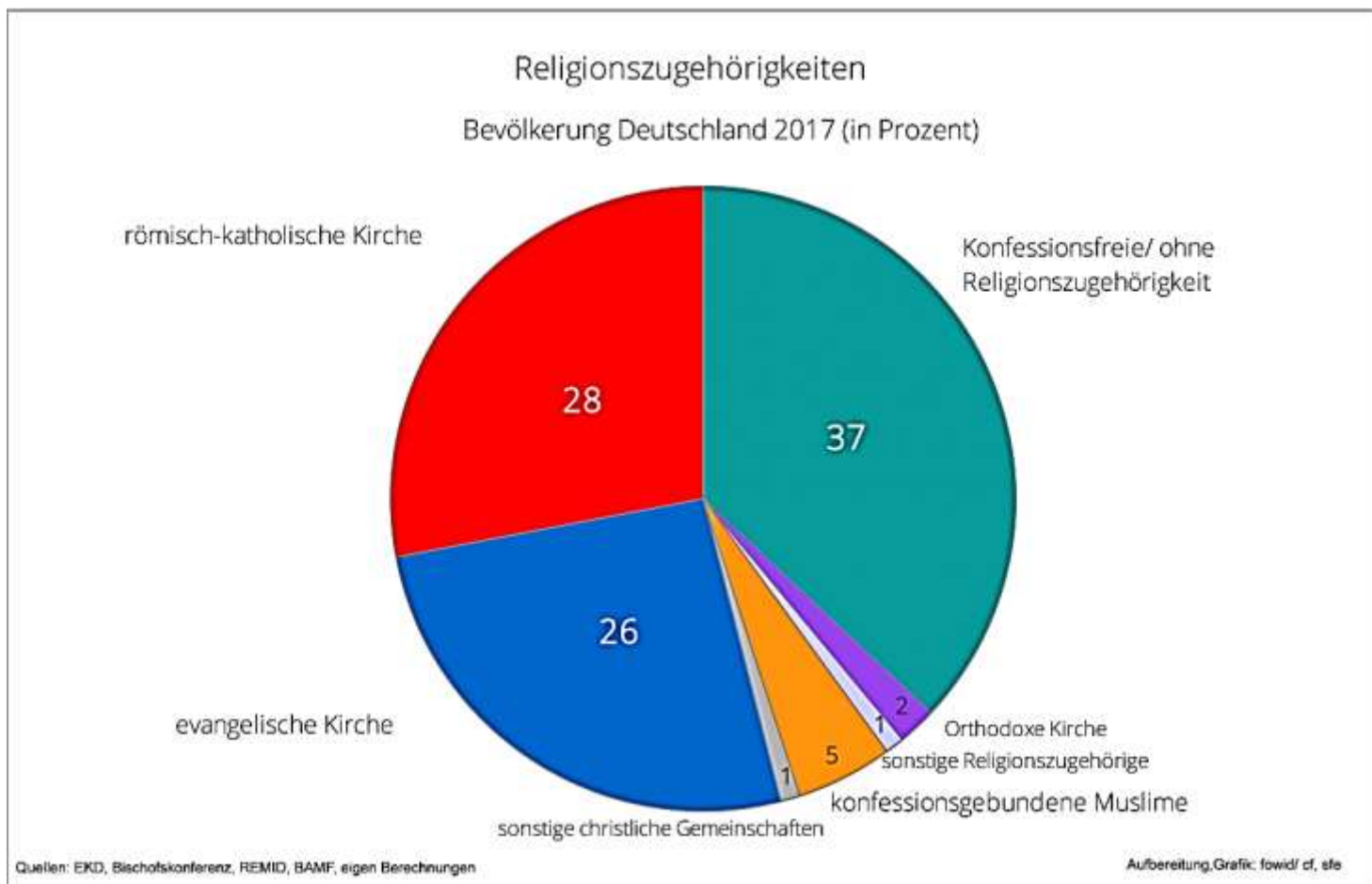
пошуково-бібліографічний, інтерпретаторсько-аналітичний, логіко-структурний, термінологічний, діахронно-термінологічний аналіз, систематизація та узагальнення.

Релігійний склад населення Німеччини

Рік	2018		2017		2016		2018-2017	2017-2016
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Абсолютні показники	Абсолютні показники
Релігійна спільнота (конфесія)								
Римо-Католицька Церква	23.002.000	27,7	23.311.000	28,2	23.580.000	28,5	- 309.000	- 269.000
Євангелічна Церква	21.141.000	25,5	21.536.000	26,0	21.930.000	26,5	- 395.000	- 394.000
Іслам	4.255.000	5,1	4.155.000	5,0	4.050.000	4,9	+ 100.000	+ 105.000
Представники інших релігій *)	3.250.000	3,9	3.250.000	3,9	3.250.000	3,9	-	-
Вільного віросповідання	31.371.000	37,8	30.489.000	37,0	29.990.000	36,2	+ 882.000	+ 499.000
Загалом	83.019.000	100	82.741.000	100	82.800.000	100	+ 278.000	- 59.000

*) інші релігійні спільноти Православна Церква 1,9 % / інші християнські спільноти 1,1 % / іудеї 0,1 % / буддисти 0,2 %, індуїсти 0,1 %, єзиди 0,1 % / інші 0,4 %.

Релігійний склад населення Німеччини

Класифікація поняттєво-термінологічного апарату дослідження:

- **теологічні** – теологія як суспільний і науковий феномен;
- **нормативні** – юридичні (система державного федерального та земельного законодавства) та церковно-канонічні (система церковних норм, правил, традицій);
- **педагогічні** – теологічна освіта.

Характеристика теологічних термінів

Теологічні терміни описують освітній процес у галузі теології, викладені у відповідних церковних документах та розкривають сутність норм і правил, що визначають приналежність теологічного факультету та його окремих підрозділів до конкретної конфесії або релігійної традиції.

Характеристика нормативних термінів

До нормативних термінів віднесено юридичні та світські нормоутворюючі терміни, що описують навчальний процес на теологічному факультеті, а також терміни церковно-канонічного права, що відображують його специфіку. З цієї причини вважаємо, що зазначена група термінів визначає нормоутворюючу функцію у галузі теологічної освіти.

Характеристика церковно-канонічних термінів

Терміни, які описують **норми церковно-канонічного права**, викладені у відповідних церковних документах та розкривають сутність норм і правил, що визначають приналежність теологічного факультету або його окремих підрозділів до конкретної конфесії або релігійної традиції. Основна мета норм церковно-канонічного права – визначити унікальність конкретної віросповідної ідентичності та окреслити її якісні межі, регулювати внутрішнє життя релігійних громад та окремих осіб. Таким чином, відповідна термінологія, за допомогою якої досягається зазначена мета, максимальною мірою відображує таку ідентичність.

Характеристика юридичних термінів

Юридичні терміни описують процес діяльності теологічних факультетів як суб'єктів публічного права, що визначає їх юридичний статус та особливості функціонування в освітньому просторі у межах норм державно-церковного права (*Staatskirchenrecht*), взаємодії з державою та іншими суб'єктами правового поля ФРН, з учасниками освітнього процесу та оточуючим соціальним середовищем.

Характеристика педагогічних термінів

Педагогічні терміни, що описують навчальний процес на теологічних факультетах університетів ФРН, є загальноприйнятими у сфері педагогіки вищої школи Німеччини. Вища теологічна освіта за формою організації навчального процесу є такою ж галуззю знань, як і інші, що викладаються в університетах ФРН, водночас зберігає свою специфіку та інтегрованість у загальний простір вищої освіти.

Визначення поняття «теологічна освіта»

Теологічна освіта – процес та результат вивчення комплексу навчальних дисциплін, які у ході дослідження та засвоєння священних текстів (Нового та Старого Заповітів, писання та вчень святих Отців і Вчителів Церкви), історії Церкви, систематично викладених віроучительних, етичних та догматичних постулатів, норм церковно-канонічного права, а також практики їх застосування у повсякденному житті, богослужбової практики, сакрального церковного мистецтва, соціального вчення Церкви та релігійної педагогіки) формують загальні та професійні фахові компетентності з теології як феномену сучасної соціальної реальності та сфери професійної діяльності.

Складові християнської теології як галузі освіти

- Святе Письмо Старого та Нового Заповітів (біблеїстика, герменевтика);
- церковне віровчення та моральне вчення Церкви (апологетика, догматичне богослів'я, основне богослів'я, моральне богослів'я, патрологія);
- історія Церкви та різних аспектів її життя;
- внутрішні аспекти церковного життя: богослужіння, структура та внутрішнє впорядкування, канонічна дисципліна (літургіка, канонічне право, аскетика, пастирська теологія).

Періоди розвитку теологічної освіти відповідно до інституційного критерію

Періоди	Форми організації	Спрямування діяльності	Зміст, форми та методи просвітницької та освітньої діяльності
Доуніверситетський	Проповідь Христа,	Унікальна проповідь Христа, Святе Благовістя, обрання апостолів	Унікальність Ісуса Христа як Бога, заповіді, повчання, притчі, настанови, молитви
	Проповідь апостолів та апологетів I-III ст..	Харизматичні проповіді, поширення християнства, пояснення подій священної історії	Поширення Святого Євангелія, тлумачення Святого Письма, апологія християнства, особистий приклад, навчання вірі
	Діяльність Отців та вчителів Церкви	Апологетичні, догматичні твори, формування віроучительної системи, антитеза єресям та іншим віруванням	Систематизація християнського віровчення, формулювання догматів віри, спростовування єретичних вчень
	Катехитичні школи	Система підготовки до вступу до Церкви, що поєднує теорію і практику церковного життя	Передача християнського віровчення, підготовка до участі у Таїнствах Церкви, набуття теоретичних знань віри та практичних навичок християнського благочестя, сприяння поширенню віри
Університетський	Перші університети	Теологія – найвищий ступінь університетської освіти	Формування теології як галузі знань
	Теологічні факультети	Теологія – напрям фахової підготовки церковного та світського спрямування, що спрямований на підготовку кадрів.	Виокремлення теологічної освіти як напрямку підготовки, формування компетентностей у галузі теології та релігії.

Завдання 2

Висвітлити концептуальні основи теологічної освіти в університетах Німеччини.

Методи дослідження:
концептуального аналізу, інтерпретаторсько-аналітичний, систематизації та узагальнення.

Основні концептуальні напрями вивчення теології

- визначені конфесійними освітніми доктринами;
- релігієзнавчі позаконфесійні;
- альтернативні маргінальні;
- теоретичні моделі, що виникли внаслідок досліджень.

Концептуальні основи різних типів типи теологічної освіти

№	Тип теологічної освіти	Цілі та завдання	Основні методи
1.	Афінський	Виховання душі, формування досвіду практичного застосування знань та вмінь духовного характеру	Особистий досвід віри та життя у відповідності до віри, які є первинними по відношенню до академічного навчання; практика молитви, участі у богослужіннях та таїнствах Церкви, аскетика
2.	Берлінський	Раціональне комплексне засвоєння віроучительних догматів, аналогічно до інших навчальних дисциплін	Оволодіння теорією та практикою віри у процесі навчання, яке усвідомлюється як теоретична складова соціалізації віруючої людини, самоідентифікації та самореалізації
3.	Ієрусалимський	Теологічна підготовка фахівців, орієнтована на місіонерство, на поширення власної віри в оточуючому соціальному середовищі	Налагодження успішної та результативної комунікації (міжособистісної та соціальної), побудованої на глибокому засвоєнню віри як особистого досвіду, відкритого та призначеного для інших
4.	Женевський	Професійна підготовка майбутніх церковно- та священнослужителів, формування комплексу компетентностей, необхідних для їх професійної діяльності	Оволодіння професійними компетентностями та набуття особистих якостей, що дозволяють нести священницьке або церковне служіння

Функції теологічної освіти

Катехитична, яка полягає у трансляції основ віровчення для прихильників релігійної традиції.

Місіолого-апологетична полягає у піднесенні, наданні винятковості віровченню окремої конфесії, яка виникає внаслідок осмислення та інтерпретації віровчення релігійної традиції.

Доксологічна - піднесення, надання винятковості віровченню окремої конфесії, яка виникає внаслідок осмислення та інтерпретації віровчення релігійної традиції.

Академічна - осмислення віровчення окремої конфесії як галузі науки та навчальної дисципліни.

Завдання 3

Окреслити нормативні та організаційні основи теологічної освіти в університетах Федеративної Республіки Німеччини.

Методи дослідження:

історико-педагогічний, логіко-структурного аналізу, систематизації, структурно-функціональний.

Нормативне забезпечення функціонування теологічних факультетів університетів Німеччини

1. **Норми державного регулювання.**
2. **Норми церковного регулювання.**

Рівні унормування теологічної освіти Німеччини

- міжнародний;
- державний/національний;
- університетський та рівень факультету;
- рівень кафедр;
- особистісний.

Основні документи, що унормовують католицьку теологічну освіту

Апостольські конституції

- «**Sapientia Christiana**» (1979) (*Apostolic Constitution Sapientia Christiana*);
- «**Veritatis Gaudium**» (2017) (*Apostolic Constitution Veritatis Gaudium*).

Завдання 4

Розкрити змістові та методичні основи теологічної освіти в університетах Федеративної Республіки Німеччини.

Методи дослідження:
системно-структурний, системного та логіко-структурного аналізу.

Розподіл навчальних предметів християнської теології відповідно до галузей теології

Предметні галузі (кафедри)	Навчальні предмети	
	Євангелічна теологія	Католицька теологія
Філософія	Філософія	Філософські основи теології (філософська пропедевтика)
Старий Заповіт та історичний контекст	Вивчення Старого Заповіту	Біблійна теологія: вивчення Старого Заповіту
Новий Заповіт	Вивчення Нового Заповіту	Вивчення Нового Заповіту
Історія церкви, історія християнства, нинішній стан церков, екуменічна теологія Сходу і Заходу	Історія церкви та історія християнства: - давня історія Церкви; - новітня історія Церкви та сучасний стан	Історична теологія: - давня історія Церкви та патрологія; - середньовічна та новітня історія Церкви
Християнські віросповідання, традиційна герменевтика (катол.), Християнські сповідання (євангел.), етика	- систематична теологія, - догматика; - етика та соціальна етика	Систематична теологія: - фундаментальна теологія; - догматика; - моральна теологія; - соціальна етика та християнське соціальне вчення
Церковна ієрархія, духовенство	Практична теологія	Практична теологія: - пастирська теологія;
Християнське виховання, викладання Закону Божого	Релігійна педагогіка	- релігійна педагогіка; - церковне право; - літургіка

Дослідження навчальної документації

Досліджено навчальні плани та іншу навчальну документацію теологічних факультетів (напрямів фахової підготовки, інститутів та інших структурних підрозділів) університетів **Мюнхена, Кьольна, Франкфурта-на-Майні, Гамбурга, Мюнстера, Бохума, Майнца, Нюрнберга, Вюрцбурга, Фрайбурга, Вупперталя.**

Варіанти набуття теологічного фаху в університетах Німеччини

- теологія як основний фах («повна теологія»);
- теологія та педагогічна фахова підготовка;
- теологія без педагогічної фахової підготовки, із додатковим фахом;
- теологія в якості другого або третього фаху.

Тематика дослідницьких проєктів у галузі католицької теології провідних університетів Німеччини

	Назва університету	Дослідницькі проєкти
1	Університет Мюнхена (Ludwig-Maximilians-Universität München) https://www.kaththeol.uni-muenchen.de/lehre/forschung/projekte/index.html	Теологічно-етичні, психосоціальні та пасторально-психологічні питання ксенотрансплантації Довгостроковий проектний теологічний дискурс і суспільство Memoria Apostolorum релігія у біоетичних дискурсах, теологія і природничі науки, центр компетентностей з етики
2	Університет Кьольна (Universität zu Köln) https://kaththeol.uni-koeln.de/forschung	Проєкти DFG, постсекулярне суспільство, теологічна герменевтика сучасності, політична теологія, семіотика Нового Заповіту, теологія і еволюційна антропологія, теологія і метафізика, наукова біблійна енциклопедія, Ббілія і мистецтво, розробка науково-релігійного освітнього лексикону "WireLEX"
3.	Університет Франкфурта на Майні (Johann-Wolfgang-Goethe-Universität Frankfurt am Main) https://www.uni-frankfurt.de/75715457/Fachbereich_07_Katholische_Theologie?legacy_request=1	Науковий біблейський словник Нового Заповіту, дослідницький центр Кьєркегора, конференція з питань транссексуалізму, етичні питання практичної теології, міжконфесійне співробітництво у галузі вивчення теології для педагогів, спадщина Мартіна Бубера та єврейська філософія релігії

Продовження таблиці

4	Університет Мюнстера (Westfälische-Wilhelms-Universität Münster) https://www.uni-muenster.de/FB2/forschung/index.html	Центр історії і культури Східного Середземномор'я, центр релігії і сучасності, центр релігійних досліджень (православна теологія, іслам, релігія і політика у культурі модерну та постмодерну).
5	Університет Майнца (Johannes-Gutenberg-Universität Mainz) https://www.kath.theologie.uni-mainz.de/forschungsprojekte-2/	Методологія тлумачення Святого Письма, есхатологія, джерелознавство у теологічних дослідженнях, Візантія та середземноморська культура, релігійний фольклор, міжрелігійний діалог, релігія і мистецтво, релігія і природничі науки, нейротеологія, католицизм і модернізм, сексуальна мораль, етика у тюрмі, етика у освіті дорослих.
6	Університет Нюрнберга (Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg) https://www.phil.fau.de/forschung/forschungsprojekte-2/#collapse_27	Релігія як практика і дискурс, стандарти прийняття рішень в різних культурах.

Завдання 5

Виявити перспективи творчого використання елементів ефективного освітнього досвіду теологічної освіти університетів Федеративної Республіки Німеччини в Україні.

Методи дослідження:

порівняльно-історичний, логіко-структурного та порівняльного аналізу, метод наукової екстраполяції.

Перешкоди взаємодії у галузі теологічної освіти

1. Міжконфесійні.
2. Міжкультурні (ментальні).
3. Мовні.
4. Технологічні та методичні.

Напрями подолання перешкод у галузі теологічної освіти

Запозичення досвіду теологічних факультетів німецьких університетів можливе за умови конструктивного вирішення таких проблем:

- сформульованості напрямів діяльності та проблематик вітчизняної теологічної освіти, що потребують змін;
- аксіологічної значущості досвіду у цілісному вигляді або його елементів для втілення у сфері теології;
- подолання перешкод розуміння та сприйняття досвіду, викликаних полікультурністю учасників процесу взаємодії.

Рекомендації щодо запозичення досвіду теологічних факультетів університетів Німеччини

Дослідження організаційно-педагогічної діяльності теологічних факультетів Федеративної Республіки Німеччини та способів застосування її елементів у практичній діяльності навчальних закладів України дає підстави визначити наступні групи рекомендацій:

- стратегічний;
- нормативно-правовий;
- нормативно-канонічний;
- педагогічний;
- методичний;
- практично-технологічний;
- аналітичний;
- прогностичний.

Наукова новизна дослідження

Вперше у педагогічній науці цілісно з'ясовано теоретичні, нормативні, організаційні та методичні основи теологічної освіти в університетах Федеративної Республіки Німеччини.

- схарактеризовано стан наукового розроблення проблеми та з'ясовано генезу розвитку теологічної освіти відповідно до інституційного критерію; подано характеристику поняттєво-термінологічного апарату науково-педагогічного дослідження теологічної освіти.
- висвітлено концептуальні основи досліджуваного феномену (підходи до організації та моделі теологічної освіти);
- окреслено нормативні (наднаціональний, національний, інституційний рівні; державний і церковний виміри), та організаційні (на рівні університету, факультету, кафедри, викладача та студента) основи теологічної освіти в університетах ФРН;
- розкрито змістові (особливості побудови навчальних програм) та методичні основи (сутність релігійної дидактики, особливості навчально-методичного забезпечення) теологічної освіти в університетах ФРН.
- здійснено класифікацію проблем та перешкод у сфері теологічної освіти та сформульовано шляхи їх подолання у вигляді рекомендацій по кожному напрямку. Розроблено рекомендації щодо творчого використання елементів прогресивного досвіду діяльності теологічних факультетів університетів ФРН.

Практичне значення дослідження: отримані результати дослідження та висновки створюють цілісну картину теологічної освіти в університетах Федеративної Республіки Німеччини, розкривають чинники її змісту, форм, методів та засобів практичної роботи, що може допомогти українським фахівцям у галузі теологічної освіти, компаративістам та педагогам-науковцям. Отримані результати можуть бути використані для вивчення у межах навчальних курсів вищої школи (порівняльна педагогіка, педагогіка вищої школи, методика виховної роботи, інновації в освіті, спецкурсів з проблем розвитку освітніх систем у зарубіжжі) у державних закладах вищої освіти України для підготовки студентів педагогічних ЗВО, педагогів у закладах післядипломної педагогічної освіти, фахівців з організації навчальної роботи у закладах освіти, а також у конфесійних закладах освіти. Результати дослідження та рекомендації можуть бути взяті до уваги при формуванні концептуальних засад національної політики у сфері релігії та освіти.

Дякуємо за увагу!

Тарабан Юрій Валентинович

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ

ТЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

В УНІВЕРСИТЕТАХ

ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ

Науковий керівник:

Сбруєва Аліна Анатоліївна,

доктор педагогічних наук, професор